

A LAKÁS (1981/2)

VÁGYOTT ÉS VALÓDI ÉLETTEREK

(Gyermekek lakásképe)

Az utóbbi évtizedekben a szakemberek egyre többet foglalkoztak 6—14 éves gyermekek fogalmazásainak vagy rajzainak elemzésével. A vizsgálatok azért is fontosak, mert ebben az életkorban a gyermek megnyilvánulásai őszinték, a tárgyra koncentráltak, és alig, vagy egyáltalán nem figyelnek a vizsgálódás körülményeire, okára, céljára. A közlemények (legyenek azok rajzok vagy szövegek) nem a befogadóra orientáltak, mint a felnőttek esetében, hanem spontán önkifejezések. Ugyanakkor a személyiségfejlődés és a társadalmi szabályok megtanulása szempontjából ez az életkor a legfontosabb. A jelzett vizsgálatok, elemzések, ezekről az alapvető folyamatokról értékes adatokat nyújthatnak.

Egy—egy szöveg vagy rajz önmagában is vizsgálható mint önkifejezési forma. Ha azonban bizonyos szociológiai kritériumok szerint csoportosítjuk a rajzokat (életkor, lakhely, szülők foglalkozása stb.), észre kell vennünk a nagy gyakorisággal felbukkanó elemeket, az ismétlődő megformálási és rendszerezési eljárásokat. Ezekből már egy bizonyos közlési forma, sajátos közlési rendszer bontakozik ki, amelyet a vizsgálat során igyekszünk megfejteni, értelmezni.

Ezeket az előfeltevéseket figyelembe véve készült az alábbi felmérés. Tizenkét éves gyerekek rajzolták le a lakás általuk legkedveltebb részét. Túlnyomó többségük családjá nemrég költözött faluról városra, két—három szobás tömbházlakásba.

A lakás sokrétű funkciók színhelye; olyan mikrokörnyezet, amelyben elsajátíthatók és gyakorolhatók az emberekkel való együttélés normái, a kommunikáció szabályai. Leszűkítve a problémakört, a következő kérdésekre kerestem a választ: a felkinált választási lehetőséget (a lakás legkedveltebb része) hogyan használják ki, a lakás funkciói közül melyik az, amelyet a legfontosabbnak tartanak, választásaikban mennyire igazodnak a felnőttek elképzeléseihez. A kiválasztott tér lerajzolása sokféle egyéni megoldásra nyújt lehetőséget. Ezekon túl arra érdemes figyelni, ami közös, feltűnően gyakori az egyes rajzokon. A tulajdonképpeni következtetések éppen ebből vonhatók le: például a tárgyaknak a rajzokon való elhelyezéséből, csoportosításából, a tárgyakhoz való viszonyulásból stb.

Elemzési módszerként kétféle megközelítést választottam: az első a megjelenített terekre, a második pedig az egyes tárgyak számbavételére és megjelenítésmódjára vonatkozik.

Terek

A gyerekek kivétel nélkül a „nagy szobát”, a nappali szobát rajzolták le. Érdekes gondolatlánc fűzödhet ehhez a tényhez. Tömbházlakásokról lévén szó, a kisméretű szobák feltételezik a gyerekszoba meglétét. Valóban, a legtöbb lakásban van is olyan szoba, amelyet gyerekszobának „kiáltanak ki”, amelyben csak a gyermekek alszanak, tanulnak. Több oka is lehet annak, hogy mégsem erre a helyiségre esett a választásuk. Egyik tényező talán az,

hogy bár van a lakásban gyermekszobának nevezett helyiség, nem biztos, hogy maradéktalanul betölti a kívánt funkciót. Sok esetben a szoba berendezése nem felel meg a gyerek elképzeléseinek, szükségleteinek; jobbik esetben néhány apróbb tárgy és ezek elrendezése (falra ragasztott képek, plakátok, különböző gyűjtemények) ad némi polgárjogot az elnevezésnek. A választás másik oka a nagyszoba reprezentációs szerepe; a nappalit rendszerint a szép (vagy új) bútorokkal rendezték be, ide rakták az „értékesebb” tárgyakat (perzsaszőnyeg, étkészletek, dísztárgyak), tehát mindazokat a berendezési kellékeket, amelyeket a vendégeknek lehet és szokás megmutatni. Nem véletlen, hogy a gyerekek is azt „mutatják”, amit a felnőttek. Értékirányultságukban a felnőtteket követik.

Harmadik okként a lakás kommunikatív szerepét említhetjük. A nagyszoba egyik legfontosabb tárgya a televízió (ez a rajzokon is így van). Ezért, és a szoba nagysága és berendezése (itt van a legtöbb ülőalkalmatosság) miatt a családtagok itt gyűlnek össze a leggyakrabban. Itt nézik meg a televízióműsort, és valószínűleg a család minden tagját érintő problémákat is itt beszélik meg — akár tévénézés közben, akár előtte vagy utána.

A feladat lehetővé tette a gyermekek számára a választást: tetszik vagy nem tetszik. A választás alapján arra következtethetünk, hogy a gyerekeknek elsősorban az „tetszik”, ami másoknak — a felnőttek szerint — akár rajzban is a leginkább megmutatható. Az úgynevezett gyermekszobák mint életterek nem váltak annyira bensővé, hogy emocionális töltetükkel az átvett — elfogadott értékrend fölé kerekedhessenek.

A rajzokon ábrázolt szobák adott keretbe helyezett, adott elemek/elemscsoportok tükrözései, s mint ilyenek, nemcsak a bemutatásra kerülő dolgokról nyújtanak képet, hanem magáról a bemutatóról is. Esetünkben a rajzokon a valódi és az öntudatlanul vágyott élettér összekapcsolódik. A lakásmód minden összetevőjével (tárgyak, azok elrendezése, funkciói) megjelenik a rajzon. Azt rajzolják, ami van. Mindezek ellenére a „rajzolási technika” érvényre juttatja az öntudatlan elképzeléseket: felmutatja a hiányt épp annak megszüntetésével.

Mi hiányzik általában ezekből a lakásokból?

A szabad tér, a tágasság.

A lerajzolt szobák viszont mind levegősek, a bútorokkal telezsúfolt helyiségek „kitárgulnak” anélkül, hogy a tárgyak megfogyatkoznának bennük. Nagyon egyszerű az eljárás: a valóságos arányok változnak meg.

A rajzokon ábrázolt bútorok számban megegyeznek a valódiakkal, méreteikben azonban megkisebbednek, távolabb kerülnek egymástól, így az egész tér a tágasság érzetét kelti, épp azt a zsúfoltságot szüntetve meg ezáltal, ami a sokszor előnytelenül berendezett kisméretű szobák kényszerű velejárója. A valódi és a vágyott élettér összekapcsolódása — nem kell túlságosan elkalandoznunk ahhoz, hogy tovább fűzzük a gondolatsort: a faluról városra került gyerekek élettere hirtelen leszűkült, a család csak ritka szerencsés esetekben tudja pótolni az elveszett teret. Ezt az öntudatlan hiányérzetet próbálja feloldani az a rajzolási eljárás, amely méreteiben leredukálja, szélsőséges esetekben szinte szétdobálja a tárgyakat.

Tárgyak

A megjelenített tárgyak önmagukban is vizsgálhatók: elhelyezésük, egymáshoz való viszonyuk, kiemelt vagy rejtett voltak árulkodik a gyerekek ösztönös és/vagy tudatos értékelé-

séről, valamint arról, hogy milyen funkciójú tárgyakat töltenek ki érzelmi többlettartalommal.

A rajzokon a tárgyak nem alkotnak szigorú kompozíciót, holott a valóságban a lakberendezés szimmetriára törekszik. S hogy ez a rend mégsem, vagy csak nagyon ritkán jelentkezik a rajzokon, annak két oka van: egyrészt az az eljárás, amely megnöveli a teret, egyúttal felborítja az eredeti arányokat, és megfosztja a tárgycsoportokat rendezettségükről. Másrészt valószínűleg a gyerekek számára a megkomponáltság (szigorú rendezettség, szimmetria) inkább korlátot, akadályt jelent a mindennapi tevékenységben, a tér birtoklásában. A rajzokon ezen a korláton igyekeznek „túllépni”.

Ez azért is figyelemre méltó, mert más helyzetekben hangsúlyozottan érvényesül a felnőttek értékrendszere. Mint például az egyedi tárgyak ábrázolásában, amelyek többnyire a kiegészítő tárgyak köréből kerülnek ki: szőnyegek, díztárgyak, étkészletek, italosüvegek, csokoládésdobozok stb. A bútordarabok (ülöhely, fekhely, asztal, szekrény) „kötelező tárgyként” vannak jelen, kiegészítőiket azonban feltűnő gondossággal rajzolják meg. Például egy szőnyeg, amelyre alig kerül bútor, aránytalanul nagy teret tölt be és aprólékosan kiszínezve kerül a rajzlapra; a virágtartók, a polcok csecsebecsei környezetükből kiemelve jelennek meg. A könyv mint berendezési tárgy elég gyakran előfordul, megjelenési formája változatos. Egyenkénti kiszínezésüktől jelzesszerű ábrázolásukig (vonalak a polcon) többféle változatban megjelennek.

Az egyedi tárgyak ábrázolásánál ugyanarra a jelenségre figyelhetünk fel, mint a tér kiválasztásánál: azt, hogy mit tartanak lerajzolásra érdemesnek, az esetek többségében a felnőttek értékrendszere határozza meg.

Néhány áruklódó jel arra is rávilágít, hogy vannak a lakásban olyan tárgyak, amelyek különleges értékkel bírnak a gyerekek szemében. Ezek kivétel nélkül kiegészítő tárgyak vagy tömegkommunikációs eszközök: egy—egy játékautó a szőnyegen, tisztas távolságra a többi darabtól, vagy a könyvespolc vonalkönyvei közt egy cím: Egri csillagok. Olyan tárgyról van tehát szó, amelyekhez a kötődést élményszerű kapcsolat töltötte fel emocionális többlettartalommal. Sajnálatos módon elég kevés ezeknek a tárgyaknak a száma.

Külön kell szólnunk a televízióról. A rajzok 90 százalékán fellelhető, többnyire előkelő helyet foglal el, vagy ha nem is fő helyen áll, valamilyen módon (méret, színezés) kihangsúlyozódik a jelenléte. Sok rajz működés közben mutatja a készüléket (figurák, ábrák a képernyőn). Nem véletlen a gyakori előfordulás és a kiemelt jelleg. Ennek oka lehet az, hogy a tévé a lakásban egyfajta „tevékenységszervező” tárgy: nem csupán az információszerzés eszköze, hanem alkalom az együttlétre, a közös szórakozásra, beszélgetésre. Amolyan fókusz, amely maga köré gyűjti a családtagokat, és — legalább formálisan — egyenlőséget teremt közöttük. A tévé gyakori előfordulásának másik oka lehet az, hogy ebben az esetben megfelelés van a felnőttek és a gyerekek értékelési szempontjai között. Ezt a tárgyat mindekkettő „értékes”-nek tekinti. Végezetül harmadik ok lehet az, hogy a tévé kétségkívül egyike a lakás leginkább élményszerű, érzelmi töltettel leginkább felruházott tárgyainak.

A rajzok elemzéséből egy sajátos lakáskép bontakozik ki. Egyveleg, amely egyrészt az átvett értékek tiszteletéből, másrészt a tárgyakhoz fűződő élményszerű kapcsolatokból áll össze. Nem véletlen, hogy egyvelegről beszélünk. A lerajzolt terek összetevő elemei nem alkotnak rendszert, nem egy egységes értékhierarchiába illeszkednek bele, hanem mint két egymástól elkülönült egység elemei, keverednek. A „keverés technikája” nem tudatos, mint ahogy nem tudatos az az eljárás sem, amely a rajzok adott terében növeli a szabad

mozgás lehetőségét. Az érzelmi többlettartalommal rendelkező tárgyak aránytalanul kis számából arra következtethetünk, hogy ezek a tárgyak, bár különleges értéket jelentenek a gyerek számára, csak véletlenszerűen jelennek meg egy olyan térben, amelyet egyértelműen a felnőttek értékrendje ural.

A tér és a tárgyak ilyenszerű megválasztása és megjelenítése arra utal, hogy a lakásban a gyerekek nem jutnak olyan térhez, amelyet ténylegesen kisajátíthatnának, érzelmileg is uralhatnának. A rajzok arra is figyelmeztetnek, hogy a most „városiasodó” családok esetében ez a probléma fontosabb, mint ahogy azt első látásra gondolnánk, és mindenképpen megérdemelné a más irányú megközelítést is.

Bodó Julianna

AZ „IDEGEN” LAKÁS

Hogyan viselkedünk a saját lakásunkban?

A legkézenfekvőbb válasz: kötetlenül, nyíltan, felszabadultan, gátlások nélkül. Mindezeket egyetlen szóba sűrítve: otthonosan, hisz otthon vagyunk, és a birtoklás tudata („a lakásomban vagyok”) egészen más viselkedési formákat vált ki, mint amilyenek a lakáson kívüli cselekedeteinket, beszélgetéseinket jellemzik. A megszokott, „bevett” válasz ellenében most mégis tegyük fel a kérdést:

valóban otthonosan viselkedünk

a saját lakásunkban? A válasz — mint látni fogjuk — nem is olyan egyszerű.

A lakás számos funkciója (védelem, anyagsere, reprezentáció, szabad idő eltöltése stb.) sokféle viselkedést követel. Ezek nagy része olyan viselkedésforma, amely egy másik partner jelenlétében zajlik le: étkezés, tévénézés, a családi problémák megbeszélése stb. Az egyes viselkedési formák tehát „szólnak is valakinek”, üzenetet is közvetítenek. Nevezzük a továbbiakban interakciónak az olyan viselkedési formákat, amelyek legalább két családtag közvetlen vagy közvetett jelenlétét feltételezik.

Az interakciók a lakás minden funkciójában kimutathatók. Sőt, mindig „olajozottan” kell végbemenniük, legyen szó akár a napi feladatok gyors megbeszéléséről, akár egy—egy tévéműsor kommentálásáról. Az olajozottság azt jelenti, hogy az egyes interakciók a maguk területén tegyék maximálisan lehetővé az egyes lakásfunkciók érvényesülését. Mind-ebből pedig az következik, hogy ha az interakciók körül baj van, vagyis nem „otthonosan” viselkedünk, akkor ezek az interakciók akadályozzák a lakás funkcióit. De mi lehet az oka annak, hogy az interakciók nem a kívánt mederben folynak? A kérdés megválaszolásához kissé közelebről kell megvizsgáljunk

a lakásra mint térre jellemző interakciók

természetét. Az egyén számára az interakció mindig egy—egy feszültségi állapotnak a levezetése, amelyet valamilyen inger, információ váltott ki. Például: a gyermek rossz jegyet kap az iskolában, és ezt meg kell beszélni, valamilyen esemény történt a szomszédban, és azt le kell reagálni stb.

A megbeszélés lényege, feszültségfeloldó ereje abban rejlik, hogy tisztázzuk a magunk és a család másik tagjának az álláspontját az adott ingerrel, információval kapcsolatban. Ezt a megbeszélést azért nevezhetjük interakciónak, mert a saját álláspontunkat mindig a másik függvényében, a másik álláspont figyelembevételével alakítjuk ki. Van azonban még egy tartalmi eleme az interakciónak: ez a környezet, ami esetünkben a lakás — mint tér — berendezése, tagolása. Furcsának tűnhet, de a kutatások mai állása azt igazolja, hogy a tárgyi környezet legalább olyan mértékben meghatározza az interakciót, mint maguk az interakció résztvevői. Ez a megállapítás azonban félreértésekhez is vezethet, ugyanis nem maguk a tárgyak határozzák meg az interakció természetét, legalábbis nem közvetlenül. A dolog ennél bonyolultabb. Például, ha megbeszélünk tévé nézés közben valamit, vagy ráncbaszedjük a gyereket, ez már a családtagok közti interakció. A közlő K, a befogadó B, bár ezek a szerepek állandóan felcserélődnek. Ha K közöl valamit, azt B igyekszik megérteni, igyekszik kihámozni a közlés jelentését. Tegyük fel, hogy az apa rádörög a fiára: „Miféle magatartás ez, hogy nem tanulsz!“. A jelentés kihámozása nem is olyan egyszerű, mert a gyerek egészen más jelentést következtet ki belőle, ha a dorgálás a családfelei székéből érkezik, és mást, ha mosakodás közben hangzik el. Megint más a jelentés, ha egy beígért kirándulás előestéjén hangzik el, és más, ha ez a szidás vagy figyelmeztetés mindennapos esemény.

A jelentés kihámozásához az szükséges, hogy B tisztában legyen K szándékaival (intencióiival). Azzal, hogy K mit gondol az egész dologról, mennyire tartja fontosnak magát a közleményt, milyen eredményt akar elérni a közléssel stb.

De mi hordozza ezeket a szándékokat? Hogyan lehet őket észrevenni? A kérdés megválaszolásához ismét a kommunikáció szakértőit kell segítségül hívunk.

A közlés pillanatában K—t jellemzi egy úgynevezett kontextus, a közlés környezete. A K környezetének három fontos alkotóeleme van: A K tárgyi környezete, a B—ről alkotott kép (B') és magáról a közlési helyzetről kialakult, azzal kapcsolatos előfeltevések (például a gyerekekkel „fentről kell beszélni“, az ügyvéddel kalaplevéve stb.).

B akkor érti meg a közleményt, akkor tudja egyértelműen dekódolni, megfejteni a közlemény jelentését, ha tisztában van azzal, hogy a közlés pillanatában K hogyan viszonyul a tárgyi környezethez, B—ről milyen képet alakított ki magának, és azzal is, hogy az egész interakcióhoz milyen előfeltevéseket vesz alapul. Láttuk már, hogy ha ezeket a viszonyokat felcseréljük, akkor esetenként más és más jelentést kapunk.

Ez az egész mechanizmus egy nagyon finoman kimunkált folyamat, és elég egy kis módosítás K vagy B részéről, már félreértésről, a jelentés módosulásáról beszélhetünk.

A jelentést meghatározó három elem közül a továbbiakban a tárgyi környezettel foglalkozunk.

Mi is a tárgyi környezet?

Korántsem a lakásban fellelhető tárgyak halmaza! Már említettük, hogy a közlemény jelentését nem maga a tárgy határozza meg, hanem a közlőnek a tárgyhoz való viszonya. Vagyis ideális esetben a család minden egyes tagja a lakás keretében rendelkezésére álló tárgyi környezetből (a továbbiakban: tér) kisajátít magának egy részt. Tagolja, rendszerezi a teret, a tárgyakat „felhívó erővel” látja el, tehát érzelmileg is kötődik hozzájuk, és napi tevékenységét igyekszik úgy megszervezni, hogy azt többnyire az általa kisajátított térben végezhesse. Interakcióinak a helyét is úgy választja meg, hogy lehetőleg a kisajátított tér

alkossa a tárgyi környezetet. Nem véletlen, hogy étkezéskor az asztalnál mindenkinek saját helye van, hogy a beszéd témák és cselekvések a lakás bizonyos helyeihez kötődnek. Ismét a már említett példát hoznám fel: ha a családfőnek megvan a kitüntetett helye a lakásban, akkor egészen más jelentése van a kitüntetett helyről elhangzó közleménynek, mint ha az a lakás egy másik részében hangzik el. Van azonban más példa is szép számmal. Talán a legérdekesebb, ha megfigyeljük, hogy a gyerek miként kalauzolja „idegen” játszótársát a lakásban, hol állapodnak meg és miért. Világosan rögzíthető, hogy a gyerek számára milyen tárgyak, tárgyegyüttesek rendelkeznek érzelmi töltettel (felhívó erővel).

Ideális helyzetről akkor beszélhetünk, ha a lakásban minden családtag minden interakciótípushoz megtalálja a kisajátított, személyessé tett tárgyi környezetet. Ilyen esetekben a tárgyi környezet optimalizálja a közlemény megformálását és B számára a jelentés dekódolását. Ideális eset azonban nem sok van. A lakás mint tér gyakran válik interakciós zavar forrásává, vagyis akadályozza a közlemény megformálását a K oldalán és a jelentés kihámozását a B oldalán. Az eddigiekből következik, hogy interakciós zavar akkor léphet fel, ha hiányzik a kisajátított tér.

Nézzük meg közelebről, hogy milyen esetekben marad

a lakás idegen?

„Idegen” maradhat a tér azért, mert a család tagjai nem tudják érvényesíteni ösztönös vagy tudatos aspirációikat. Ennek oka lehet az is, hogy nincs megfelelő tárgyválaszték a rendelkezésre álló tér berendezésére, vagy a rendelkezésre álló tér nem teszi lehetővé — méretei miatt — az igények megvalósítását. Ilyenkor kerül sor ideiglenes megoldásokra („átmeneti berendezésekre”), amelyek aztán tartósakká vagy állandókká válnak. Ebben az esetben nincs baj a „térrel bánni tudás” képességével, de ezt a képességet a családtagok nem tudják hasznosítani.

„Idegen” maradhat a tér azért, mert a család tagjaiban nincs meg a „térrel bánni tudás” képessége, vagyis nem működik az a „szűrő”, amely a divat hatásait valamennyire is az egyéni igényekre hangolva próbálná érvényesíteni. Ebbe a helyzetbe kerülnek a faluról városi tömbházlakásba költözött családok, vagy a városba költözéssel párhuzamosan családot alapító fiatalok. Egyszerűen nem tudnak mit kezdeni a rendelkezésükre álló térrel (ez nem jelenti azt, hogy nem zsúfolják tele), ezért a berendezés többnyire a véletlen vagy a pillanatnyi piaci kínálat függvénye.

„Idegen” teret hoznak létre azok a családtagok is, akiknél a személyes aspirációk érvényesítése „erőfeszítésbe kerül”. Falun ugyanis a közösségi normák szabályozták a tér kialakítását, és ebbe az új családtagok egyszerűen belenőttek vagy csak lemásolták. A városi tömbházlakás terének tagolása azonban többletenergiát igényel, és nem minden család hajlandó a lakásrendezésbe többletenergiát fektetni. Bizonyos státuszszimbólum értékű tárgyak megszerzésébe igen, de a lakás egészének mint térnek az „egyediesített” kitöltése, tagolása még nem igény.

Végül szólnunk kell még egy megfigyelésről: a városi családokban egyfajta szerepkiemelés tapasztalható a felnőtt és a gyerek kapcsolatában. Ez a változás a faluról városra került családok esetében sok problémát okoz, ezek egyike pedig épp a térhasználattal kapcsolatos. A gyerek alárendelt helyzete abban is megnyilvánul, hogy az egész térből mennyit engednek át neki és a lakás milyen részeit, de abban is, hogy ez az átengedés mit jelent a gyakorlatban. Mert önmagában az a tény, hogy egy szobát gyerekszobának neve-

zünk ki, még nem jelenti azt, hogy a gyerek ezt a szobát kisajátíthatja, nem jelenti azt, hogy a benne levő tárgyak jelenteni is fognak neki valamit. A szülőknek eszükbe sem jut, hogy míg falun a gyermek a lakáson kívül teremtette meg saját tereit, a tömbházlakásban ezekre a személyes terekre a család rendelkezésére álló tényleges lakótéren belül tart (tartana!) igényt. Ennek a visszás helyzetnek az eredményét még nem tudjuk felmérni, mert ezekben a családokban az interakciókat rendszerint a szülő kezdeményezi, az egyes interakciók tárgyi környezetét is a szülő választja ki, és ilyenformán a gyerek interakciós zavara „természetesnek” tűnik.

Hogyan tárgyasulnak az interakciós zavarok,

ha az interakcióból a kisajátított tárgyi környezet hiányzik, ha nincs tárgyi háttér a közléshez, ha nem érezzük a hátunk mögött a biztonságot nyújtó teret?

A legfontosabb következményről már szözlünk: ha a közlemény jelentése nem tartalmazza a közlőnek (K) a tárgyi környezethez való viszonyát is, ez a befogadó (B) számára félreértésre adhat okot. Egyrészt, mert maga a közlemény hiányos lehet, másrészt mert B a tárgyi környezet „hiányában” szándékosságot feltételezhet, ami nyilván tévutakra vezet. Ha például a vendégemet zavartan fogadom, mert a félig berendezett szoba feszélyez, ezt a zavart, ami a szövegeimben és gesztusaimban nyilvánul meg, a befogadó úgy értelmezheti, hogy kényelmetlen számomra az ő jelenléte.

A másik nagyon fontos következményt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy „menekülés az interakció elől”. Ha idegen a környezet, nem szívesen kezdeményezünk interakciót. Ha pedig kénytelenek vagyunk részt venni ilyen interakcióban, akkor igyekszünk minél hamarabb a végére érni. Ez a „menekülés” azonban az interakció legfontosabb szerepét sikkasztja el, a feszültség levezetését. A család esetében az interakciók hiánya egyrészt a családtagok között feszültségek forrásává válhat, másrészt — mivel minden interakció újabb ingereket dob felszínre, amelyek újabb interakciók kiindulópontjaivá válnak — a család és a lakás funkciózavarait idézheti elő.

A felsoroltak csupán ízelítőt adnak azokról az esetekről, amikor nem otthonosan viselkedünk a saját lakásunkban. A bevezető kérdésre tehát korántsem olyan egyszerű a válasz, mint amilyennek első látásra tűnik. Az egész kérdéskör furcsasága abból adódik, hogy a tárgyi környezethez való viszonyunk nem, vagy csak nagyon kis mértékben tudatos. Az említett interakciós zavarok nyilván nem csupán a tér kisajátításának hiányából fakadnak. A városi életformát próbálgató családok esetében nem csupán a tárgyi környezet síkján, hanem a befogadóról alkotott kép és az előfeltevések síkján is kimutatható az életformaváltás által kiemelt ellentmondásosság és labilitás. A végső képet — az interakciós zavarokat — ezek összehatása eredményezi, a tárgyi környezet pedig ezek között az egyik fontos (és mindmáig kellően nem vizsgált) tényező.

Biró A. Zoltán

FEHÉR SELYEM CSIPKÉS SZÉLŰ DRÁGA KICSI KENDŐ...

(Falvédőkről, a lakás tárgyairól, az ízlésről)

(Összeállításunkhoz egy ipari líceum tanulóinak kérdéseinkre adott válaszait és szakmunkákat használtunk fel.)

A lakás berendezése, belső képe nem lehet más, mint ami a társadalom és gazdaság jelenlegi szerkezetéből és lehetőségeiből következik (S. Nagy Katalin)

„A konyhában van öt darab falvédő és egy naptár. A falvédőkön nincs írás, kereszt-szemmel varrottak. Az egyik szobában van három falvédő, írás nincs rajtuk. A falon látható egy kakukkóra, egy barométer, egy tükör, egy kép a testvéremmel. A másik szobában van egy írásosan varrva falvédő és négy darab szentkép és egy írásosan varrva drapéria. A harmadik szobában van két drapéria és három rakottas és még van egy szentkép. Édesanya készítette a falvédőket, csak a rakottast vette a népművészetiből.” (15 éves fiú, falusi; 3 szoba—konyhás lakásuk 1956—ban épült; apja lakatos, anyja munkás, testvére állatorvos.)

„Lakásunkban van magyaros kézimunka (garnitúra); festékes, írásos, szőttés és díszpárnák. Ezenkívül térkép, ónarcképek és festmények. A magyaros mintájú kézimunkát és az írásost saját kezűleg varrtam. A magyarost 1978—ban, az írásost 1981—ben fejeztem be.” (17 éves lány, falusi; 3 szoba összkomfortos lakásukat 1973—ban építették; apja rak-táros, anyja raktáros—helyettes.)

„A szobában vannak kézimunkák: írásos, kereszt-szemes és rakottas. Az én szobámban vannak plakátok: inkább sportplakátok és a falon írásos és a bútoron csipke—garnitúra. A csipkét édesanyám horgolta, az írásost pedig ketten varrtuk. Kint a konyhában van egy hosszú falvédő, amin Csipke Rózsika története van rajta. A falon vannak festmények, szentképek. A festmények Gyulafehérvárról vannak.” (17 éves lány, falusi; lakásuk 1967—ben épült, 3 szoba összkomfortos; apja tisztviselő, anyja munkás.)

Az egyes tárgyakhoz az embereket meghatározott viszonyok kötik. Ebben nemcsak az adott tárgy meghatározott funkciója játszik szerepet, nem is csupán társadalmi jelentéstartalma vagy presztizssúlya, hanem az emberi munka benne levő értéke és értelme is. (Losonczy Ágnes)

„Lakásunk kétszobás, szoba, konyha és egy kamra. 1964—ben költöztünk bele. A lakásban a falat varrottasok díszítik, kereszt-szem, varrott szövegek, ezek a falvédők, van egy katolikus naptár, óra, egy Előre—nap-tár, és különböző képek szüleimről, hűgomról és rólam is. Szentképek is vannak. A kereszt-szemes párnákat, falvédőket mind én varrtam, nem tudom lerajzolni, de leírom. Más—más mintákat varrtam, tulipános, cserelapis, szarufás, makkos stb. A szöveges falvédőket édesanyám varrta, még leánykorában, 1962—63—ban. A hosszú falvédőn, amit az ágy fölé tesznek, a következő szöveg van varrva:

Én a pásztorok királya legeltetem nyájam,

Nem törődöm én senkivel, csak szép Iluskámmal.

A többi falvédőn pedig:

Amikor majd nem leszek már,

Akkor tudd meg, hogy ki voltam néked;

*Érik a, hajlik a buzakalász;
Szeretnék május éjszakáján,
Letépni minden orgonát;
Kék tó, tiszta tó, de sokkal vagy
szívemnek adósa, add vissza lluskám.*

Édesanyámnak a mintákat mind külföldről hozták, és úgy kuperozták át gyolcsra.” (17 éves lány, falusi; apja tévészerelő, anyja takarítónő.)

Az ember az adott társadalmon belül létrehozza a maga. szemléletmódját, látásmódját, mely műveltségének része, és ennek függvényeként meghatározott értékítéletet tártál - maz. (Deme Tamás)

„A falvédők szövege:

*Nincsen rózsza tövis nélkül,
Nincsen élet bánat nélkül;
Rámás csizmát visel a babám,
Szeret is ő engem igazán.*

A falvédőket édesanya készítette.” (15 éves, falusi; 6 szoba—konyhás lakásukat 1960—ban építették; apja asztalos, anyja a háztartásban dolgozik.)

„A lakásunk helyiségében a falon katolikus naptár, falvédők vannak, de ezek nincsenek örökké a falon. Váltani szoktuk az írásos kézimunkákkal. Minden nagytakarításkor, egy hónapban egyszer. A lakószobába szőtt falvédők és terítők vannak, és a tisztaszobába külföldi darabok vannak, de ezeket is szoktuk szőtteményekkel váltani.

*Szeretet, szerencse, boldogság és béke
Legyen hajlékunknak állandó vendége;
Minden piros, fehér rózsát neked vittem,
E világon egyedül csak neked hittem;
Repülj, repülj hét pettyes katicabogárka,
Ennek a szép kislánynak hófehér vállára.*

A falvédőket nagymamám készítette, de vannak olyanok, amelyeket édesanyám készített vagy készít, például a rakottasok.” (15 éves lány, falusi; 3 szoba összkomfortos házukat 1965—ben építették; apja kőműves, anyja munkásnő.)

A lakás megszabja az élet köbformált kereteivel az együttélés minőségét, a mindennapi életvitel menetét, szintjét, tartalmát, sőt hangulatát is. Minél inkább egy helyiségre szűkül le a lakás funkciója, minél szűkebb az élettér, és minél egységibb belső berendezése, annál kevésbé differenciálódhat a köznapi életvitel, annál inkább leszűkül a bonyolultabb, gazdagabb életlehetőségek tere és lehetősége. (Losonczy Ágnes)

„A lakásunk előszobából, konyhából, szobából áll. 1955—ben építették. A falvédők:

*Férjürem mit keres a konyhában
Várja meg az ebédet a szobában;
Öröm és békesség a bejövőknek,
Áldás a kimenőknek;
Minden madár az én bánatomat zengi,
Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki.”*

(15 éves fiú, az előzővel egy falusi)

„Édesanyám a Hargita Művészete szövetkezetnél dolgozik, édesapám vasutas. A szobában gyapjú falvédők vannak, gyapjúból szöve. A konyhában pedig a királyi udvarban János vitéz, és egy másik, azon van felirat:

*Minden madár az én bánatomat zengi,
Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki. ”*

(15 éves fiú, az előzővel egyfalusi; 2 szoba konyhás lakásuk 1962—ben épült.)

Láttunk íróasztalon kitömött fácánt, fatörzsből előbukkanó őzikét, amely melleleg a hőmérsékletet is mutatja. A falakon mézeskalács keretű tükröt, házi áldást — búcsú emlékeit —, bazári kivitelű „népi” fokost, karikást, kulacsot, kereplőt és cikornyásan díszített csecsebecsék egész sorát. És természetes képeket, kézimunkákat. (Sz. Szabó László)

„A szobában, ahol lakunk, a falon található egy 40x60 cm—es berámázott írás. Az alap sötétrozszasín selyem, amelyre aranyos betűkkel az van írva: „Háziáldás”. A virágok világos rózsaszínűek, amelyek valamilyen krizantínokat jelképeznek. A levelek szürkésék.” (15 éves lány, falusi; 4 szoba—konyhás lakásuk 1946—ban épült; apja sofőr, anyja munkásnő.)

*A lakás csak akkor válhat igazán otthonná, ha izléselesen, lehetőleg eredeti, egyéni módon rendezik be. A berendezés ritmusa, a dísz tárgyak milyensége, mennyisége kölcsönhatásban áll a családok életvitelével, a családtagok életkorával, foglalkozásával, áru-
kodik műveltségükről, szokásaikról. (S. Nagy Katalin)*

„A szobában van: írásos kézimunka, a leánytestvérem varrta; írásos kézimunka, édesanyám varrta, rajta az én jelvénygyűjteményem, dupla keresztszemes kézimunka, kézzel varrta édesanyám. A leánytestvérem óvodás képe.” (15 éves fiú, városi; 2 szoba összkomfortos magánlakásuk 1972—ben épült, apja sofőr, anyja szakácsnő.)

„A kicsi szobában, az ágy fölött saját fényképem van, és ABBA—képek.” (15 éves lány, városi; a 2 szoba összkomfortos blokklakásba 1975—ben költöztek; szülei munkások.)

„Az én szobámban a falon filmplakátok vannak: Saua de argint, Zizania. A konyhában, a givéta mellett van egy falvédő, arra az van varrva:

*Bármerre visz sorsom útja,
Hazavágyok csendes kis falumba.*

(15 éves lány, városi; a 3 szoba összkomfortos blokklakásukba 1976—ban költöztek; apja autószerelő, anyja munkásnő.)

„A falon található naptár, falvédők, a falvédőket nagymamám készítette.

*Minden dalos madár az én bánatomat zengi
Légy az ici—pici párocskám. ”*

(15 éves lány, falusi; 3 szoba-konyhás lakásuk 1907—ben épült; apja traktorista, anyja munkásnő.)

„A nagyházban írott szöveg csak a naptár van, de van népművészeti kézimunka, írásos falvédő, párnák. A nyári konyhában viszont vannak falvédők, melyeken írott szöveg áll. A falvédőket nagyanyám varrta, az írásosokat pedig édesanyám. A falvédők írása:

*Fehér selyem csipkés szélű drága kicsi kendő,
Súgd meg nekem, mondd meg nekem, mit hoz a jövőndő
A madár világgá repül,
S a szerencsével hozzánk menekül. ”*

(15 éves lány, falusi; 3 szoba—konyhás lakásuk 1933—ban épült; apja kovács, anyja munkásnő.)

„A lakás 2 szoba—konyhából áll, 1886—ban épült. A falon levő tárgyak: szentképek, családi képek s falvédők: keresztszemes, írásos, nyomtatott. Az egyik falvédőnek a közepibe egy férfi és egy nő, felirata:

*Nincsen a világon nagyobb boldogság,
Mint a szerelemből kötött házasság.*

A másik két szélén két pünkösdi rózsza, a közepébe egy nő virággal a kezében, a felirat:

*Mindhiába vártam, ősz is lett azóta,
Elhervadt már régen a pünkösdi rózsza.*

A másik közepébe van egy kályha, és egy háziasszony főz. Felirata:

Szorgalom és rend tartja a házat fenn.

A falvédőket édesanyám készítette.” (15 éves lány, falusi, apja kisiparos, anyja munkásnő.)

A falvédővel valamit manifesztálni akarunk, valami olyasmit, ami éppen hiányzik, de nem elérhető, mert létezik ez a valami: a kispolgári érték és normarendszer. (Hop-pál Mihály)

A falvédőknek három fő típusuk van:

1. Vallásos szentenciák
2. Hétköznapi normatívák: konyhai aranymondások
3. Nóta—és műdal—illusztrációk; zsánerképek (Kriston Vizi József)

„Egyik szobában keresztszemessel van a fal díszítve. A másik két szobában írásos és szőtt falvédők vannak. A konyhában pedig láncöltéssel vannak varrva a falvédők. Így vannak varrva:

*Mária légy velünk, légy a pártfogónk;
Az én uram csak a vizet issza;
Leányságom sosem várom vissza;
Rózsafának minden ága,
A babámat hazavárja;
Szeretnék május éjszakáján
Letépni minden orgonát és
Díszíteni vele kis szobám.*

A keresztszemest én varrtam, a láncöltést édesanyám.” (17 éves lány, falusi; 3 szoba összkomfortos lakásukat 1964—ben építették; apja munkás, anyja háztartásban dolgozik.)

„Vannak a lakásban varrottasok; egyesekre virágok vannak rávarrva, ezt édesanyám készítette. Másokat a boltból vettünk. Vannak szövegek is:

*Addjon Isten egészséget,
Bort, búzát és békességet;
A rózsza piros, az ibolya kék,
Szívemből kívánom, áldjon meg az ég
Halvány sárga rózsza, ha tudnál beszélni,
Elmondanám néked, nem érdemes élni.”*

(17 éves lány, falusi; 3 szoba—konyhás lakásuk 1959—ben épült; szülei munkások.)

Részint ösztönös alkati tényezők, részint tudatos értékelésünk dönti el, hogy mit hogyan élünk át, s hogy ebből minő tartalmakat élünk meg és milyen huzamosan. Élményeink leginkább értékelt vagy legmélyebben átélt tartalmai ilyenformán hovatovább értelmes rendszerré alakulnak ki, mely rendszerben hű lenyomatát kapjuk annak, hogy miképpen éljük és értékkeljük a világ dolgait. E magyarázatrendszer szövegeket világnézetnek nevezni. (Szerdahelyi István)

Gagy József